

Вікторія Чуб,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романо-германської філології

факультету іноземних мов,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

<https://orcid.org/0000-0002-2822-1046>

м. Харків, Україна

Інга Яценко,

старший викладач кафедри романо-германської філології

факультету іноземних мов,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

<https://orcid.org/0009-0002-1444-1934>

м. Харків, Україна

Художні репрезентації України та українців у французькій літературі: еволюція етнообразу від Гюго до Леві

Artistic representations of Ukraine and Ukrainians in French literature: evolution of the ethno-image from Hugo to Levy

Анотація. Статтю присвячено дослідженню етнообразу українців у французькій літературі і прослідженню його еволюції, починаючи від поетичних творів XIX століття та закінчуючи сучасними французькими романами. Аналіз гетерообразу як маркеру сприйняття французами української нації набуває особливої актуальності в контексті подій сьогодення. Виявлено, що українські алюзії та ремінісценції у французьких літературних творах XIX століття були поодинокими та мали переважно ознаки екзотичного, були пов'язані з козацькою тематикою, як-то в поемах «Мазепа» Віктора Гюго (1829 р.) та «Відповідь запорозьких козаків турецькому султанові» Гійома Аполлінера (1913 р.), де український національний образ був побудований на таких імаготемах, як волелюбство, непокоря, зухвальство. Аналіз епістолярних творів Оноре де Бальзака підтвердив, що в уявленні французів того часу Україна поставала як чужий і романтизований край. Виявлено, що у французькому романі зламу XX–XXI століть українські алюзії переважно згадуються в одному асоціативному рядку з імаготемами Чорнобиля, техногенної катастрофи, корупції, злочинності тощо, прикладом чому є роман «Вагомі причини померти» Морган Одік (2019 р.), при чому відокремлення українського гетерообразу від пострадянського не було типовим. У сучасних художніх творах ключовою імаготемою стає війна в Україні, як-то в романах «Донбас» Бенуа Віткіна (2020 р.) та «Симфонія монстрів» Марка Леві (2023 р.). Зіставлення образів українців у них

свідчить про зміни в українському етнообразі, а саме виявляє перехід від стереотипного бачення корумпованої нації у пошуці власної ідентичності до репрезентації українців як представників європейської нації, яка в умовах війни виявляє свої найкращі сторони, як-то гуманність, гідність, сміливість, єднання і взаємодопомога, розум і хоробрість. Висновлено, що проаналізовані твори демонструють оновлення гетерообразу України та українців у французькій літературі, його перехід від образу «чужого» до «інішого», що є проявом реактуалізації західними суспільствами національної ідентичності та суб'єктності України.

Ключові слова: імагологія, національний імідж, етнічний стереотип, українські алюзії, французький роман, Віктор Гюго, Бенуа Віткін, Марк Леві.

Summary. *The article is devoted to the study of the ethno-image of Ukrainians in French literature and traces its evolution, starting from the poetic works of the nineteenth century and ending with contemporary French novels. The analysis of the hetero-image as a marker of the French perception of the Ukrainian nation is of particular relevance in the context of current events. It is found that Ukrainian allusions and reminiscences in French literary works of the nineteenth century were rare and had mainly signs of the exotic, were associated with Cossack themes, such as in the poems “Mazepa” by Victor Hugo (1829) and “The Response of the Cossacks of Zaporizhzhia to the Turkish Sultan” by Guillaume Apollinaire (1913), where the Ukrainian national image was built on such imagothemes as freedom-loving, disobedience, and audacity. The analysis of the epistolary works of Honoré de Balzac confirmed that in the French perception of the time, Ukraine appeared as a foreign and romanticised land. It is found that at the turn of the 20th and beginning of the 21st centuries, Ukrainian allusions are mostly mentioned by French writers in the same associative line with the imagothemes of Chernobyl, man-made disaster, corruption, crime, etc., as exemplified by Morgan Odick's novel “Good Reasons to Die” (2019), and the separation of the Ukrainian hetero-image from the post-Soviet one was not typical. In contemporary literature the war in Ukraine becomes a key imagotheme, as in the case of the novels “Donbass” (2020) by Benoît Vitkine and “The Symphony of Monsters” (2023) by Marc Levy. The comparison of the images of Ukrainians in the novels reveals changes in the Ukrainian ethno-image, particularly a transition from the stereotypical vision of a corrupt nation in search of its own identity to the depiction of Ukrainians as representatives of a European nation that shows its best human sides, such as dignity, courage, unity and mutual assistance, intelligence and bravery, in the conditions of war. It is concluded that the analysed works testify to the renewal of a number of imagothemes in the hetero-image of Ukraine and Ukrainians in French literature, its transition from the image of the “alien” to the “other”, which is a manifestation of the reactualisation of Ukraine's national identity and subjectivity by Western societies.*

Key words: *imagology, national image, ethnic stereotype, Ukrainian allusions, French novel, Victor Hugo, Benoît Vitkine, Marc Levy.*

Вступ. Останнім часом українська тема посідає ключове місце у світових стрічках новин та суспільно-політичних дискусіях, надалі вона отримує своє осмислення і в літературному дискурсі.

У відповідь на суспільно-політичні події сучасності і з наміром вписати свою творчість в актуальну тематику та проблематику західні письменники все активніше звертаються до українських мотивів та алюзії, внаслідок чого існуючі роками стереотипи переосмислюються в контексті сьогодення і відбувається оновлення етнообразу України та українців у сучасній літературі.

Ці процеси потребують дослідницької уваги, оскільки імагологічна візія є не лише віддзеркалення настроїв суспільства, а й потужним ідеологічним інструментом. На сьогодні подібні дослідження в українському літературознавчому дискурсі є уривчастими та потребують актуалізації. Так, закладену фундаментальною працею з імагологічних досліджень Дм. Наливайка «Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст.» [6] ініціативу продовжили спеціалізовані розвідки українських ремінісценцій, як-то Ю. Тьопенко (в англійській літературі) [12], І. Оржицького (в іспаномовних літературах) [24]. Утім дотепер залишаються прогалини в дослідженні української тематики та проблематики у французькій літературі – одному з найбільш жвавих і чутливих до соціальної проблематики літературних дискурсів Європи.

Потреба інтерпретації художніх репрезентацій України вбачається особливо актуальною з огляду на роль літератури у формуванні суспільної думки і з урахуванням того факту, що французьке суспільство має низку хибних стереотипів щодо української культури: так, за дослідженнями Українського інституту у 2020 році, 80% французів не відрізняли українську культуру від російської або вважали її «штучним конструктом» без власного етнічного підґрунтя [22]. Війна в Україні сприяла реактуалізації цього питання, великий внесок в яку роблять ініціативи І. Дмитришин (INALCO, Париж, Франція) з популяризації української культури і проведення тематичних колоквіумів (на кшталт «Література голодомору. Коли художня література творить історію» та інші), кінцевою метою яких є розкриття сутності саме українського: «*Та залиште вже цю Росію та пориньте у Гетьманщину*» (переклад наш) [19]. Отже, зміна вектору бачення України французами в сукупності із зростаючою присутністю українських тем і мотивів у сучасному французькому романі спонукають до наукового аналізу як герменевтичного, так і імагологічного аспекту цього феномену.

Метою статті є дослідження форм та еволюції репрезентацій України та українців у французькому літературному дискурсі, що передбачає виявлення у творах французьких письменників від 19 століття до сьогодення типових мотивів, ключових імаготем і стереотипів, що формують гетерообраз української нації, простеження їхніх модифікацій та причинно-наслідкових зв'язків між відповідними літературними та суспільно-політичними явищами.

Методологія та методи дослідження. У ході дослідження використана методологія сучасної компаративістики, а саме засади імагологічного аналізу художніх творів, викладені в роботах В. Будного та М. Ільницького [2], О. Бровко [1], Д. Наливайко [8], В. Якимович [15] та ін. Зокрема відштовхуємося від розуміння етноімагології як галузі літературної компаративістики, що *«вивчає зображення в національній літературі інших народів і країн»* [14, с. 74] і відповідно етнообразу як *«такого літературного образу, що конструює не лише індивідуальні риси, а й етнічну (національну) ідентичність зображуваних персонажів, краєвидів чи історичної минувшини, подаючи певні їхні ознаки як “типові” для відповідної країни»* [2, с. 352]. Принагідно в аналізі художніх репрезентацій українського у французькому тексті оперуємо такими поняттями як «етнічний/національний стереотип» в літературному творі як *«дзеркальне відображення колективно-психологічних уявлень»* [15, с. 33] та *«національний імідж/«імаго» або «гетерообраз»* [9, с. 60], який сформований сукупністю *«імагем»* як найелементарніших одиниць національного образу (*«іконічний код, сукупність яких утворює окремий образ країни»* [11, с. 137]), *«імаготем»* (національний мотив з культурним, історичним або соціальним підґрунтям) та *«імаготипів»* (*«символічний конструкт, сукупність елементарних одиниць імаготипової структури»* [11, с. 137]).

Для відслідковування еволюції процесів художньої стереотипізації та рецепції гетерообразу українців використано порівняльно-історичний / компаративний метод, відповідні семіотичні, структуралістські і постструктуралістські методи аналізу образів, мотивів і хронотопу літературного тексту [7], герменевтичний метод [25] для інтерпретації виявлених образів і мотивів з урахуванням взаємодії автора, читача і самого твору в межах соціального та історичного контексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Літературна присутність України в художньому дискурсі Франції має довгу традицію та різні етапи розвитку, суголосні до історичних подій, тож репрезентації сучасними французькими письменниками українського так чи інакше відштовхуються від раніше сформованих в літературі стереотипних образів. У XIX – на початку XX століть згадки українських реалій у французьких художніх творах є поодинокими і переважно стосуються історичних постатей чи подій. Так, у поемі *«Мазепа»* (фр. *«Mazeppe»*, 1829 р.) [20] В. Гюго показує легендарного козацького гетьмана в пікантній ситуації (спійманого на перелюбі з дружиною польського шляхтича, його голим і з вимазаним дьогтем тілом прив'язали до дикого коня, що везе на батьківщину, де він проходить непростий шлях, перш ніж стати кошовим отаманом). Такий моральний портрет козака з елементами романтизації та

міфологізації і разом з тим гіркої іронії та трагікомічності ситуації, створює гетерообраз українця, що перебуває в гоніннях та в національному пошуці, тяжіє до ідеалів та проходить непростий шлях: *«Та що ж! цей труп живий, що повзаючи гине Колись ще буде народом України Звеличений як князь; (...) Страхітна його велич з його мук повстане. Колись кирею вдягне прадідних гетьманів У сяєві зінциць; А як у ній з'явиться – степові народи Пішлють йому назустріч фанфар хороводи І падатимуть ниць!»* (у перекладі М. Рудницького [4], альтернативний переклад запропоновано І. Оржицьким [5]). Український образ репрезентовано як інший, екзотичний, який метафорично втілює власні особистісні пошуки поета, якого не розуміє та виключає суспільство. У 1865 році П. Меріме присвячує Богдану Хмельницькому історичний есеї [23], аналіз якого дозволяє зробити висновок про сформований у французькій літературі того періоду імаготиповий конструкт українського козака із превалюванням таких імаготем як лицарство, боротьба, визволення, повстання, зрада. Типово, що драматичні образи і обставини переважно репрезентовані з долею іронії та акцентуванням чужості/іншості. У суголосній манері до теми козацтва звертається згодом Г. Аполлінер у віршованому творі «Відповідь запорозьких козаків турецькому султанові» (фр. «Réponse des cosaques zaporogues», 1913 р. [16, с. 25]). Ця поетична інтерпретації відомої картини у виконанні французького авангардиста щедро здобрена раблезіанським гумором, жаргонізмами та сміливими метафоричними зворотами, а персонажі в сюрреалістичній формі набувають тваринних ознак: *«Царя небесного харцизе Високорогий сатано Не годимося ми в підлизи Жери-но сам своє лайно Воно нам в пельку не полізе»* (переклад М. Лукаша [3]). Знов таки український гетерообраз побудований на низці таких імаготем, як козацтво, волелюбство, непоко́ра, зухвальство.

Паралельно з історичними українськими ремінісценціями у французькій літературі з'являється зацікавленість національним контекстом, пейзажем та побутовим укладом України, започаткована О. де Бальзаком, який в епістолярній формі описував свої враження від перебування під Бердичевим у 1847–1850 роках, зіставляючи ознаки ідеалізованої руральності (*«як Ви приїдете на Україну, в цей рай земний, де я запримітив уже 77 способів приготування хліба, що дає високу ідею про винаходи населення комбінувати самі прості речі»* [10, с. 201]) та індустріалізації, сучасності (*«Верхівня має досить велике населення, тут існує суконна фабрика, дуже добра. Мені роблять плац на сибірській лисиці на зиму з тутешнього сукна, і це сукно варте французького. Виробляють 10 тисяч штук на рік»* [10, с. 200–201]) і приходячи до висновку, що *«Країна ця дивна з того погляду, що поруч з надзвичайним блиском бракує в*

ній самого необхідного комфорту. (...) Цікаво раз побачити. Маємо тут цікавий союз розкоші й мізерії» [10, с. 200–201]. Отже, Україна ХІХ століття для французів – далека, незрозуміла та чужа, а локуси її – екзотичні та романтизовані.

ХХ століття змінює політичні та соціальні реалії – відповідно модифікується рецепція України французькими письменниками. У літературних творах кінця ХХ – початку ХХІ століть на перший план виходить осмислення пострадянських мотивів, зокрема їхній антиутопічний ракурс, в контексті якого розповсюдженості набуває імаготема Чорнобиля, ядерної катастрофи як наслідка катастрофи соціальної. Залучення мотивів цього семантичного ряду є в першу чергу характерним політично заангажованим письменникам-дис-топістам, які використовують пострадянські реалії для екзотизації образів та актуалізації революційної тематики, як-то в творчості А. Володіна (детальніше в нашому дисертаційному дослідженні [13]). Постапокаліптичний часопростір його романів (зокрема «Промениста безвихідь» (фр. «Terminus radieux», 2014 р. [27]) сконструйований із уламків пострадянського хронотопу з такими ключовими топосами, як заражена зона, атомна станція, територія ядерної катастрофи, концтабори, безкрайні степи. Прямі українські ремінісценції відсутні, але весь цей «постекзотичний» світ є формою осмислення диптопічності сучасного світу, тотальної катастрофи «людського проекту», епіцентром якої наприкінці ХХ століття фактично стала наша країна. Серед інших французьких творів, що актуалізували аналогічні імаготеми – «Вагомі причини померти» (фр. «De bonnes raisons de mourir», 2019 р.) М. Одік [17]: персонажі цього детективного трилера блукають небезпечними територіями Чорнобильської зони, а сам роман актуалізує проблему техногенної катастрофи як антигуманної дії, свідчення поразки радянського комунізму та попередження про наслідки геополітичних маніпуляцій. Отже, на цьому історичному етапі у французькій літературі на перший план виходить гетерообраз України як території катастроф: імаготеми техногенної аварії, геополітичних проблем, соціальної невлаштованості входять у єдиний імаготиповий конструкт з повторюваними мотивами пострадянського буття, злочинності та корупції.

Переосмислення гетерообразу українців починається пісня 2014 року із трагічними подіями в Україні, які актуалізували мотиви національної самосвідомості, революційних пертурбацій, повоєнного життя тощо. Війні на Сході України присвячений роман Б. Віткіна «Донбас» (фр. «Donbass», 2020 р.). У романній формі автор інтерпретує події в регіоні (свідком яких був у якості кореспондента видання Ле-Монд), репрезентує життя та візії пересічних громадян на тлі воєнних жахів. Ключовим у творі постає мотив адаптації

людини, зберігання людяності та емпатії, зіставлення трагедії персональної та національної: *«Війна була лише черговою катастрофою в низці випробувань, що пронеслися степами Донбасу. (...) Усе це було несправедливим, незрозумілим, але кожен вбачав у цьому певний порядок речей. Вбивство дитини – це інше»* [26, с. 121] (тут і далі переклад наш). У цій фікціоналізованій хроніці війни, де сюжет розгортається в славнозвісній Авдіївці і відповідно діючі особи є представниками місцевого населення, спостерігаємо оновлення імаготипового конструкту образу українців порівняно із більш ранніми літературними творами Франції: на перший план виходять імаготеми суспільно-політичних трансформацій, виживання під час війни, внутрішніх протиріч в середині суспільства, національного самовизначення: *«Тож вона існує, сказав собі поліцейський, ця єдність, якої не вистачає Україні, ця невловима ідентичність»* [26, с. 127]. Письменник зберігає низку існуючих стереотипів про пострадянську природу українців, але викриває їхню згубність, подекуди з долею гіркої іронії, як-то про тяжіння до східних сусідів (*«Люди в Авдіївці зрозуміли вже, що панування проросійських на підконтрольних їм територіях в Донецьку та Луганську веде до катастрофи. Все, чого вони хотіли тепер, це мир»* [26, с. 43]), невіру в державні інституції (*«Для Генріка цей візит був боллю. Як і всі візити важливих персон із Києва, він нічого не ніс. Коли ситуація в Авдіївці ставала критичною (...), на тому кінці проводу держава не відповідала»* [26, с. 25]), неволодіння українською мовою (*«Генрік ледь не розреготався. Та щоб його начальник, генерал поліції Сергей Васильков, звертався до нього українською! Хоч і непевною, але без жодної помилки. Майдан безумовно мав приховані можливості...»* [26, с. 38]), корумпованість (*«Він надто добре знав українських політиків та їхні махінації, щоб повірити що якась енна революція зсуне шестерні цієї машини, зламає звички та корупцію, що поглинули Київ»* [26, с. 29]), протиставлення України «капіталістичним» країнам (*«Розпинався про нову київську владу, підлеглу західним нацистам і продану американцям»* [26, с. 37]), тотальне пияцтво (*«Пляшка, здавалося, була єдиним, що могло витягнути його з цієї апатії, але рідко виходило на краще»* [26, с. 28]) та зневіру (*«Він чекав. Наступної нічого не вартісної справи, наступного перепаду настрою, великого наступу сепаратистів або українців. Відставки»* [26, с. 37]). Отже, Б. Віткін створює свого роду транзитний гетерообраз українців, ключовою імаготемою якого стає межовий пошук власної ідентичності.

Питання про війну, Україну і Європу ставлять перед собою й інші французькі літератори, що в пошуці відповідей відправляються безпосередньо в Україну – так, у листопаді 2023 року відбувся візит Е. Каррера, О. Вебера та О. Трука до Харкова, відвідав Україну

і М. Леві, найбільш комерційно успішний сучасний письменник Франції і автор ще однієї спроби фікціоналізувати українську дійсність. У своєму романі «Симфонія монстрів» (фр. «La Symphonie des Monstres», 2023 р.), який увійшов до циклу «Серія 9», присвяченому викриттю найболючіших геополітичних проблем сучасного світу, зокрема «функціонування диктатур» [18], М. Леві розкриває тему «розіграного як по нотах» (з відсилкою до назви роману) геноциду – викрадення українських дітей з окупованих територій з метою «*перевиховати маленьких українців, щоб зробити із них великих росіян*» [21, с. 102]. Гетеробраз українців не вперше з'являється у творах автора – персонажі Віталь та Малік, українські брати-близнюки, геніальні хакери, учасники шпигунської «Групи 9» є наскрізними для цієї серії романів, де згадувався і Київ (з часом транслітерацію «Kiev» було замінено на «Kyiv»). У «Симфонії монстрів» хронотоп повністю співпадає з українськими реаліями: дії починаються в окупованій частині Херсонської області, селищі Рикове, а далі в романному часопросторі з'являється нещодавно звільнений від осади Київ [21, с. 69], де на кілька годин герої можуть відчутися «*цей вітер свободи*» [21, с. 140], «*перетворений на руїни*» Житомир [21, с. 76] та Львів, до якого ще можна добратися з Європи гуманітарним літаком [21, с. 208]. Українській «*звільненій зоні*» [21, с. 105] протиставлені окуповані території як «*зруйнований світ*» [21, с. 115] з російськими КПП на Чонгарі як межовому пункті [21, с. 166] та замінованими полями Херсонщини [21, с. 210]. Пейзаж – лише тло, на якому зображене насильницьке знищення всього українського: змушення дітей співати ворожий гімн, конфіскація та спалення українських книг, бомбардування кладовищ, де поховані видатні письменники країни – «*Щоб стерти країну з мапи, потрібно знищити всі сліди її культури*» [21, с. 81]. Уведення у хронотоп реальних подій (обстріл торговельного центру в Кременчуці [21, с. 98], теракт у Мар'їнці [21, с. 19], видача Міжнародним кримінальним судом ордеру на арешт російського президента та уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової за воєнний злочин «нелегальна депортація» українських дітей [21, с. 379]). Отже, побудована на фактах романна дійсність віддзеркалює реальну, а залучені метафікціональні наративні техніки (метатекстуальні вставки інформації з періодичних видань, мапи України тощо) підсилюють емоційний вплив на читача. Врешті роман «Симфонія монстрів» виконує важливу функцію – спонукає до усвідомлення французьким читачем жахів української реальності через її художню інтерпретацію та реактуалізації його бачення України та подій і настроїв у нашому суспільстві. Власне, М. Леві своє письменницьке завдання так і окреслював як у самому творі («*Не можливо закривати очі на те, що відбувається, шукати собі*

виправдання, як це було після Другої світової війни, безглуздо стверджуючи про необізнаність щодо того, що відбувалося. Всі мають знати, що робиться» [21, с. 312]), так і поза ним: «Якщо б популярні письменники розповідали ще в 1933 році, що являє собою нацизм, деякі німці могли б подивитися на речі інакше» [18].

Поетикальний аналіз роману «Симфонія монстрів» виявляє низку мотивів, які оновлюють гетерообраз українця, сформований у романному дискурсі Франції. Так, чисельні персонажі-українці перш за все протиставлені росіянам, починаючи з ономастики їхніх імен: М. Леві коректно транслітерує українськомовні власні імена як-то Данило, Петро, Тарас, Богдан, Ганна, Марко та прізвища Гузенко, Василик, Романюк. Протагоніст роману – Валентин, викрадений зі школи російськими військовими і відправлений в Москву на показове усиновлення, рятування якого і закладено в основу сюжету. Дев'ятирічний хлопчик, що не розмовляє, але все добре розуміє: його очима письменник показує сприйняття війни людьми, що мимоволі стали її учасниками і мають пройти важкий шлях до свободи навіть коли «накриває страх» [21, с. 354], а від розуміння ситуації «серце б'ється швидко, дуже швидко, нудота підступає» [21, с. 355]. Інші персонажі роману (родина Валентина та їхні друзі) доповнюють образ сучасних українців такими повторюваними мотивами як сміливість і відчайдушність («Вона пішла на ризик, бо скільки можна до смерті сумувати замість того, щоб взяти все в свої руки, в який момент ти стаєш співучасником нещастя, якщо нічого не робиш, щоб його зупинити?» [21, с. 121], людяність і взаємодопомога в найважчих умовах («Війна сіє смерть і страждання, але вона також пробуджує в нас ту крихту людяності, про яку ми наче вже й забули. Потребу допомагати іншим. Чи не тому ми проводимо дні і ночі в цьому похмурому диспансері? Щоб спробувати врятувати життя?» [21, с. 58], освіченість і розум («Ти дуже розумний, занадто розумний для свого віку, але хороша освіта виправить цю проблему» [21, с. 277]), оптимізм і віра в краще («Професію медсестри не обирають ті, хто готовий миритися з поразкою. Жити без цинізму, навіть у воєнний час, вимагає неймовірної сили (...) який сенс бачити все в чорному кольорі» [21, с. 144]). Звісно, ця ідеалізація не є тотальною, але у романі акцентовано відхід від стереотипних мотивів на кшталт злочинності та корумпованості: «До війни (...) наш батько займався бізнесом і трохи політикою. Ймовірно, ці його справи і стали причиною їхньої загибелі, або ж журналістська робота мами. У ті часи в нашій країні важко було зрозуміти, за що тебе вбили. Бізнес, корупція, боротьба за владу» [21, с. 84]. Паралельно із збереженням стереотипних мотивів (наприклад, звичка пити міцні напої: «Вона відправила чоловіка за двома пляшками

домашньої самогонки, одна – відсвяткувати приїзд героїв, а друга їм у подарунок» [21, с. 284]) з'являються більш сучасні етностереотипи, як-то бачення українського чоловіка чи-то в ролі солдата, чи-то «айтішніка»: *«Коли його брат Малік пішов на фронт, Віталь вступив до лав Цифрової армії, невидимих солдатів, озброєних клавіатурами»* [21, с. 111].

Отже, в романі М. Леві спостерігаємо оновлення імаготем у художньому образі українців і України: з урахуванням актуального історичного контексту на перший план виходить образний ряд війни та людських стосунків у кризових ситуаціях з акцентом на таких рисах, як гідність, сміливість, єднання, взаємодопомога, розум і хоробрість. У цьому контексті привертає увагу відсутність протиставлення гетерообразу українців і самообразу французів. По-перше, зображуючи картини життя на окупованих територіях, письменник поєднує жахливі реалії війни (жорстокі ворожі солдати, бомбардування, тотальний контроль, знищення культурних артефактів тощо) з елементами мирного побуту, повсякденними життєвими радощами, універсальними, близькими пересічному французу, як-то сніданок з кавою і печивом з конфітюром (*«Сухе печиво, полуничне варення на дні банки, чашка кави дно банки з полуничним варенням, чашка кави – це все, що вона знайшла в кухонних шафках. Кава трохи заспокоїла її»* [21, с. 180]) або згадки про європейське авто у спогадах про дитинство (*«Коли його сім'я ще жила в Ірпені (...) батько був закоханий в свого старого “фольксвагена-жука”»* [21, с. 38]). У такий спосіб український контекст не виглядає як екзотичний або віддалений від європейських реалій і ключове, що його відрізняє – жахлива війна та її наслідки. По-друге, єдиний у романі французький автообраз – Майя, яка допомагає у визволенні хлопчика, і ключовим мотивом в її образі є емпатія до ситуації та персонажів (*«захоплюється силою характеру та винахідливістю, які допомогли йому в цій божевільній подорожі»* [21, с. 343]) і відчуття жаху від того, що дізналася (*«насилу читала щось, що викликало б у неї більшу огиду»* [21, с. 352], *«виходить за будь-які межі жаху»* [21, с. 357]) та власними очима побачила (*«Як ви можете миритися з усім цим жахом, що розігрується в цьому театрі? Чи залишилося у вас хоч крихта людяності, щоб подивитися реальності в обличчя?»* [21, с. 364]). У такому зіставленні авто- та гетерообразів вбачається трансформація українського етнообразу у французькому романному дискурсі від «чужого» до «іншого» як свідчення еволюції бачення України та українців у французькому романі, а відповідно і в суспільстві в напрямку до переосмислення національних відмінностей українців і зіставлення їх з європейським культурним, історичним, етичним контекстом.

Висновки з дослідження. Тож, простеживши традицію залучення та репрезентації українських реалій і образів у вибраних творах французької літератури, починаючи з ХІХ століття і закінчуючи сьогоденням, можемо констатувати еволюцію імаготипних конструктів у репрезентації України, яка відбувалася в кілька етапів суголосно суспільно-історичним обставинам. За цей період художні репрезентації українських реалій відійшли від асоціативного ряду «сільськогосподарська країна», «козацький край», а далі – «пострадянська країна, де сталася чорнобильська катастрофа» до вибудови образу нових українців. І якщо на початку військового конфлікту це сприйняття зводилося до спроб його осмислення, репрезентації внутрішніх, національних протиріч у нашому суспільстві, то з часом та із урахуванням подій воно трансформується до бачення українців як сучасних європейців з гуманними цінностями, які вимушені в жахливих обставинах виборювати свою національну ідентичність і свободу.

Важливою функцією виявлених кількісних і якісних трансформацій гетерообразу України в проаналізованих творах вбачаємо в інформаційній та ідеологічній ролі, яку вони виконують для французького суспільства, демонструючи в художній формі жахи реальних історичних подій та людських доль, аналізуючи глибинні рани українського народу та виводячи їх на рівень загальноєвропейської проблематики. Важливим практичним значенням досліджених процесів є, за наших припущенням, відповідні суголосні зміни у сприйнятті французьким суспільством нашої нації та її самотності. Перспективу подальших наукових розвідок в цьому ракурсі вбачаємо у простеженні аналогічних феноменів в інших європейських та американських літературах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бровко О. Основи компаративістики: навч.-метод. посіб. Луганськ, 2012. 214 с.
2. Будний В. В., Ільницький М. М. Порівняльне літературознавство : підручник для студ. вищих навч. закл. К.: Києво-Могилянська академія, 2008. 430 с.
3. Від Бокаччо до Аполлінера: Переклади М. Лукаша. Київ, 1990. 510 с.
4. Гюго В. Мазепа. Поема / Пер. М. Рудницький // Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа: Життя й пориви великого гетьмана. К.: СП «Свенас», 1991. С. 131–134.
5. Гюго В. Мазепа: Поема / Пер. з фр. І. Оржицького // Березіль. 1992. № 1. С. 132–136.
6. Наливайко Д. Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі ХІ–ХVІІІ ст. Київ : Основи, 1998. 578 с.
7. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика у Франції // Слово і час. 2007. № 5, с. 3–20.

8. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. Київ, 2006. 347 с.
9. Пукурс І. Імагологічний метод // *Методології сучасної літературної компаративістики*. Збірка наукових праць відділу компаративістики Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ред. Сиваченко Г. Київ, 2020. 633 с.
10. Січинський В. Чужинці про Україну. Прага, 1942. 244 с.
11. Тимофєєнко А. Імагологічний метод дослідження культурних текстів (на прикладі кіноматеріалів) // *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Випуск 29. Рівне: РДГУ, 2018. С. 135–139.
12. Тьопенко Ю. А. Специфіка образу України в англійській літературі та культурі у ХІХ ст. // *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1, с. 305–312.
13. Чуб В. П. Поетика романної прози Антуана Володіна : дис. ... філол.наук : 10.00.04. Миколаїв, 2018. 281 с.
14. Якимович В. Літературна етноімагологія, літературні образи та етнообрази: проблеми термінології // *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2018. VI (52). Issue 177, Sept. P. 73–77.
15. Якимович В. (2019). Імагологічний дискурс прози М. Матіос та Д. Рубіної: дис... канд. філол. наук, 10.01.05 – порівняльне літературознавство. Кременець. 210 с.
16. Apollinaire G. Réponse des cosaques zaporogues au sultan de Constantinople. La Chanson du mal-aimé. Alcools : poèmes : 1898-1913 (Troisième édition). Paris, 1920. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1083760>
17. Audic M. De bonnes raisons de mourir. Paris, 2019. 496 p.
18. Chemin A. Marc Levy veut offrir aux lecteurs russes son roman sur les rapt d'enfants ukrainiens // *Le Monde*. 2023. URL: https://www.lemonde.fr/international/article/2023/10/06/marc-levy-veut-offrir-aux-lecteurs-russes-son-roman-sur-les-rapt-d-enfants-ukrainiens_6192812_3210.html
19. Dmytrychyn I. Voyage dans l'Ukraine de Gogol // *Revue de littérature comparée*. 2009/3 (n° 331), pp. 283–294. URL: <https://www.cairn.info/revue-de-litterature-comparee-2009-3-page-283.htm>
20. Hugo V. XXXIV. Mazeppa. Les Orientales. Oeuvres complètes de Victor Hugo. Paris: Albin Michel, 1880-1926. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k37473k/fl85.image>
21. Levy M. La symphonie des monstres. Paris, 2023. 400 p.
22. Markowicz A. Y a-t-il une culture ukrainienne? // *Etudes. Revue de culture contemporaine*. Juin 2022. URL: <https://www.revue-etudes.com/article/y-a-t-il-une-culture-ukrainienne/24360>
23. Mérimée P. Bogdan Chmielnicki: Fac-similé de l'édition originale (1865). Paris: L'Harmattan, 2007. 296 p.
24. Órzhitskiy Í. Reminiscencias ucranianas en la literatura hispanoamericana: de Mazeppa a Putin. Accents and Paradoxes of Modern Philology. 2023. № 1(8), pp. 90–104. DOI:10.26565/2521-6481-2023-8-06B URL: <https://periodicals.karazin.ua/accentsjournal/article/view/23075/21116>
25. Ricoeur P. Cinq études herméneutiques, Genève, 2013, 144 p.
26. Vitkine B. Donbass. Paris, 2020. 282 p.
27. Volodine A. Terminus radieux. Paris, 2014. 617 p.